

TÜRKİYE KALKINMA VAKFI
Development Foundation of Turkey

FINDIK ÖZET RAPORU

**FINDIK ÜRETİMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLMESİ VE KIRSAL ALANDAN
GÖÇÜN ÖNLENMESİ İÇİN FINDIK ALIM FİYATLARI NE KADAR
OLMALI?**

Rahim YENİ
Ziraat Yüksek Mühendisi
TKV Mütevelli Heyeti Üyesi

Haziran, 2022 / ANKARA

FINDIK ÜRETİMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLMESİ VE KIRSAL ALANDAN GÖÇÜN ÖNLENMESİ İÇİN FINDIK ALIM FİYATLARI NE KADAR OLMALI?

Türkiye'nin en önemli ihracat ürünü olan fındık, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren önem verilen bir tarım ürünü olmuştur. 1935 yılı Ekim ayında Ankara'da düzenlenen Birinci Ulusal Fındık Kongresinden sonra, 1936 yılında Giresun ilinde Fındık İstasyonu kurulmuştur. Atatürk'ün 1937 yılında TBMM açılışındaki " fındık başta olmak üzere belli başlı tarım ürünleriyle ilgili birlikler kurulmalıdır" sözünden sonra 28 Temmuz 1938 tarihinde Giresun ilimizde Fiskobirlik kurulmuştur. 1936 yılında kurulan fındık istasyonu 1965 yılında Fındık Araştırma Enstitüsüne dönüştürülmüştür. Ticari anlamda üretimi Doğu Karadeniz'de başlayan fındık daha sonra Karadeniz Bölgesinin tamamına yayılmıştır.

Fındık tarımı ile ilgili 2844 sayılı "Fındık Üretimini Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi Hakkında Kanun" 16 Haziran 1983 tarihinde TBMM'de kabul edilerek fındık üretimi yasal dayanağa kavuşmuştur.

22/11/2001 tarihli ve 2001/3267 sayılı Fındık Alanlarının Tespitine Dair Bakanlar Kurulu Kararı ile Artvin, Düzce, Giresun, Kastamonu, Kocaeli, Ordu, Rize, Sakarya, Samsun, Sinop, Trabzon, Zonguldak ve Bartın illeri (13 il) fındık üretim alanı olarak belirlenmiştir. Daha sonra 7 Şubat 2015 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan 2014/7253 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Bolu (Göynük, Mudurnu), Gümüşhane (Kürtün) ve Tokat (Erbaa) illeri de fındık dikim alanı olarak belirlenmiş bu kararlar birlikte 16 il ve bunlara bağlı 123 ilçe yasal fındık dikimi yapılabilecek yerler olarak belirlenmiştir.

Türkiye'de yaklaşık 425 bin üretici (aile) 2021 yılında 738.920 hektar alanda 684.000 ton fındık üretimi gerçekleştirmiştir. TÜİK verilerine göre Türkiye'de 33 ilde (ÇKS'de 39 ilde) fındık üretimi yapılmakla birlikte, yasal olarak fındık üretimi yapılacak olan 16 il, ticari olan fındık üretimin hemen hemen %100'ünü oluşturmaktadır. 2021 yılında toplam fındık üretiminin %93,2'sini, Ordu (%24,5'i), Samsun (%17,1'si), Sakarya (%14,1'i), Giresun (%12,2'si), Düzce (%11,1'i), Zonguldak (%7,8'i) ve Trabzon (%6,4'ü) illeri oluşturmuştur.

Tablo 1 ve 2'de Türkiye'nin son üç yıllık fındık üretimi yapan önemli illerdeki dikim alanları, üretim miktarı ve verim miktarları verilmiştir.

Tablo 1: Türkiye'de Önemli İllerdeki Fındık Dikim Alanları, Üretim Miktarı ve Verim Miktarları

		Artvin	Bartın	Bolu	Düzce	Giresun	Gümüşhane	Kastamonu	Kocaeli	Ordu
Fındık Dikim Alanı (Da)	2019	89.790	62.005	13.579	631.650	1.177.780	8.100	82.440	81.797	2.273.114
	2020	82.110	62.430	13.805	632.200	1.178.010	8.050	82.583	82.500	2.272.188
	2021	82.428	63.780	14.235	632.030	1.176.390	8.070	77.511	82.794	2.272.258
	2021 (%Pay)	1,12	0,86	0,19	8,55	15,92	0,11	1,05	1,12	30,75
Üretim (Ton)	2019	5.297	6.046	1.333	85.688	84.766	861	7.918	13.395	217.226
	2020	3.744	5.868	1.245	57.330	84.167	1.231	9.658	14.113	197.230
	2021	5.185	6.046	2.397	75.688	83.488	1.126	7.057	12.230	167.397
	2021 (%Pay)	0,76	0,88	0,35	11,07	12,21	0,16	1,03	1,79	24,47
Verim Kg/Da	2019	59	98	98	136	72	106	96	164	96
	2020	46	94	90	91	71	153	117	171	87
	2021	63	95	168	120	71	140	91	148	74

		Rize	Sakarya	Samsun	Sinop	Tokat	Trabzon	Zonguldak	16 İL TOP.	TÜRKİYE
Fındık Dikim Alanı (Da)	2019	23.689	743.486	1.164.384	17.214	28.220	655.353	257.695	7.310.296	7.344.087
	2020	18.375	750.992	1.165.739	17.224	29.020	655.972	259.058	7.310.256	7.345.377
	2021	18.375	794.552	1.168.039	17.424	29.020	652.224	264.632	7.353.762	7.389.201
	2021 (%Pay)	0,25	10,75	15,81	0,24	0,39	8,83	3,58	99,52	100
Üretim (Ton)	2019	2.910	102.123	137.841	2.125	2.627	53.946	45.025	769.127	776.046
	2020	1.404	91.397	123.555	1.463	3.293	40.315	23.113	659.126	665.000
	2021	2.672	96.173	116.795	1.631	3.387	44.041	53.033	678.346	684.000
	2021 (%Pay)	0,39	14,06	17,08	0,24	0,50	6,44	7,75	99,17	100
Verim Kg/Da	2019	123	137	118	123	93	82	175	105	106
	2020	76	122	106	85	113	61	89	90	91
	2021	145	121	100	94	117	68	200	92	93

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de fındık dikim alanları **I. Standart Bölge**; bu bölge aynı zamanda fındığın ekolojik bölgesi olarak da anılmaktadır, bu bölgede Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin illeri yer almaktadır. **II. Standart Bölge**; bu bölgede Samsun, Sinop, Kastamonu, Zonguldak, Bolu, Bartın, Düzce, Sakarya, Tokat, Gümüşhane ve Kocaeli illeri yer almaktadır. **Çerezlik Bölge**; Türkiye'de I.ve II. Standart bölgenin dışında fındık üretimi yapılan illeri içermektedir.

Türkiye'de fındık üretimi başta iklim koşulları olmak üzere, periyodisite özelliği, girdi ve işçilik ücretlerinin azami yükselmesi nedeniyle olumsuz etkilenmiş ve üretim düşmüştür. Fındığın ekolojik bölgesi olarak bilinen I. Standart Bölgede fındık bahçeleri daha yaşlı ve daha verimsiz arazilerde tesis edilmesi nedeniyle bu bölgedeki fındık verimi diğer bölgelere göre daha düşüktür. Son üç yılın ortalaması (2019-2020-2021) dikkate alındığında fındık verimi I. standart bölge illerinden Trabzon ilinde 70 Kg/da, Giresun ilinde 71 Kg/da, Ordu ilinde 85 Kg/da iken, II. standart bölge illerinden Samsun ilinde 108 Kg/da, Düzce ilinde 115 Kg/da, Sakarya ilinde 127 Kg/da ve Kocaeli ilinde 161 Kg/da olmuştur. II.Standart Bölge illerindeki (Düzce, Kocaeli, Sakarya, Samsun) ortalama verim I. Standart Bölge illeri (Ordu, Trabzon, Giresun) ortalamasından %70 daha fazladır. Fiyat belirlenirken mutlaka verim faktörünün dikkate alınması gerekmektedir.

Dünya fındık üretimi yaklaşık 1 milyon ton olup (son beş yıllık ortalama üretim miktarı 985 bin ton), bu üretim de ilk sırada %65-70'lik payla Türkiye gelmektedir, ikinci sırada %12-16 payla İtalya yer almaktadır. Diğer önemli üretici ülkeler Gürcistan, Azerbaycan, ABD ve İspanya dır.

Türkiye dışında diğer ülkelerde kayda değer fındık stokunun olmadığı düşünüldüğünde dünya fındık tüketiminin de ortalama 1 milyon ton civarında olduğu tahmin edilmektedir. Fındık ithal eden ve üreten ülkelerde fındığın %70'i çikolata sanayinde, %20'si pastane ve bisküvi mamullerinde, %10'u ise kuru yemiş ve yağ sanayinde ham madde olarak kullanılmaktadır. Bundan dolayı fındığa olan talep artışı şekerleme ve çikolata sanayisinin büyümesine ve bu sanayide fındığın tercih edilmesine bağlıdır.

Fındığın temel gıda maddesi olmaması nedeniyle, ihraç fiyatlarının aşırı yükselmesi çikolata sanayin de fındık alternatifi olan ürünlerin tercihi söz konusu olmaktadır. Bu durum birçok ülkede fındık tüketim düzeyini sınırlamaktadır. Çikolata sanayisi gelişmiş ülkelerle millî geliri daha yüksek olan Avrupa ülkelerinde fındık tüketim düzeyi daha yüksek olmaktadır. Türkiye'de fındık üretiminin sürdürülebilir olabilmesi için üretici fiyatlarıyla, İhracat fiyatlarının birlikte ele alınması gerekmektedir.

Son beş yıllık (2016-2020) dünya ortalama kabuklu fındık ihracat miktarı 750 bin ton civarında olup, bu ihracatın yaklaşık %60-70'ini Türkiye gerçekleştirirken, %7-9 payla ikinci sırayı İtalya almaktadır. Diğer ihracatçı ülkeler; Gürcistan, Azerbaycan, Şili, Hollanda ve Almanya'dır. İthalatçı ülkelerin başında İtalya (%26,7), Almanya (%26,5), Fransa (%8,9) ve Kanada (%5,8) gelmektedir.

Tablo 3'te Türkiye'nin toplam fındık (kabuklu, iç ve işlenmiş) ihracatı verilmiştir.

Tablo 3: Türkiye'nin Toplam Fındık (kabuklu, iç ve işlenmiş) İhracatı

YILLAR	İhracat Miktarı (Ton)	Değer (1000 \$)	Ortalama İhraç Fiyatı (\$/Kg)	Fındık İhracatının Toplam İhracat içindeki Payı (%)
2015	240.137	2.827.316	11,77	2,11
2016	227.556	1.981.878	8,71	1,49
2017	269.623	1.876.878	6,96	1,27
2018	279.551	1.635.236	5,85	0,99
2019	319.772	2.028.728	6,34	1,22
2020	280.927	1.945.300	6,92	1,24
2021	357.566	2.342.815	6,55	1,13

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de tarımsal ürünler içerisinde fındık önemli ürünlerin başında gelmektedir, bu özelliğinden dolayı fındık gerek yurtiçinden gerekse yurtdışından fazla müdahale görmüştür. Atatürk'ün öngörüsüyle 1938 yılında kurulan Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Fiskobirlik) 1964 yılına kadar kendi nam ve hesabına fındık alımı yapmıştır. 1964 yılından itibaren Giresun, Trabzon ve Ordu illerinde fındık üretiminin özendirilmesi, ihraç gelirlerinin artırılması ve geçimini fındıktan sağlayan çiftçilerin refah düzeyinin artırılması amacıyla devlet destekleme alımları kapsamına alınmıştır. Devlet adına destekleme alımlarında üretici kuruluşu olan Fiskobirlik görevlendirilmiş ve hizmetlerinin karşılığı olarak komisyon ödenmiştir. Destekleme alımları sonucunda ortaya çıkan zararlar da devlet bütçesinden karşılanmıştır. Fiskobirlik 1980 öncesi dönemde genellikle Türkiye fındık üretiminin yarıdan fazlasını almıştır. Bu alım politikalarının sonucunda da 1984 yılına kadar Fiskobirlik Türkiye fındık ihracatının önemli bir bölümünü gerçekleştirmiştir. 1984 yılından sonra gerek yönetim hataları yüzünden gerekse üretimin fındık ekolojisi dışındaki alanlarda artması piyasada satılmayan ürünlerin Fiskobirlik elinde stok olarak kalmasına neden olmuş ve Fiskobirlik arz fazlası ürünleri stoklayan bir kurum haline gelmiştir. Bunun sonucunda da destekleme alımlarından kaynaklanan zararlar giderek telafi edilemeyecek boyutlara çıkmıştır.

Türkiye'de yaşanan ekonomik krizden kurtulmak amacıyla 5 Nisan 1994 tarihinde açıklanan ekonomik istikrar tedbirleri sonucu (Hububat ve birkaç ürün hariç) tarımsal ürünlerde uygulanmakta olan destekleme alım uygulamasına son verilmiş ve fındık destekleme alımları da sona erdirilmiştir.

1994 yılından sonra Fiskobirlik, alımlarını Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu kaynaklarından sağlanan düşük faizli kredilerle gerçekleştirmiştir.

Tarım sektöründe başlatılan yapısal uyum çalışmalarını desteklemek amacıyla Dünya Bankası ile yapılan görüşmeler neticesinde, 12.07.2001 tarihinde Tarım Reformu Uygulama Projesi İkraz Anlaşması imzalanmıştır. Bakanlar Kurulu'nun 22.11.2001 tarih ve 2001/3267 sayılı kararı ile bazı illerdeki birinci, ikinci sınıf araziler ile %6'dan daha az eğimli üçüncü sınıf tarım arazilerinde tesis edilmiş fındık sahalarında sökümlü yapacak üreticiler için Alternatif Ürün Programı

uygulanması yürürlüğe girmiştir. Bu proje başarılı olamamış, uygulama döneminde ancak 400 hektar alanda alternatif ürün ekimi yapılabilmektedir.

2002 yılına kadar devlet adına fındık alımı ile görevlendirilen FİSKOBİRLİK'in mali sorunlar yaşamaya başlaması ve üreticilere karşı olan yükümlülüklerini yerine getirememesi üzerine TMO piyasa istikrarının sağlanması amacıyla 2006 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile fındık alımıyla görevlendirilmiştir. 2009 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile TMO'nun fındık alımı görevi sonlandırılmıştır. TMO 2017 yılında fındık alımıyla yeniden görevlendirilmiş, bu görevlendirme 2016-2017, 2017-2018, 2019-2020 ve 2020-2021 sezonlarında devam etmiştir.

2009 yılından itibaren Bakanlar Kurulu Kararı ile ruhsatlı alanlarda; üretim yapan fındık yetiştiricilerine "Alan Bazlı Gelir Desteği", ruhsatsız alanlarda; fındık yetiştiriciliği yapanlara ise alternatif ürünlere geçmeleri halinde "Telafi Edici Ödeme" yapılması kararlaştırılmıştır.

Türkiye'de toplam fındık tüketimi kabuklu eşdeğeri olarak 135-150 bin ton (TMO ve TOB) olduğu varsayılmaktadır. Kişi başına fındık tüketimi 1,5 Kg ile 1,75 kg arasında değişmektedir.

Fındık üretimi yapılan illerden özellikle I. standart bölgede yer alan illerde kırsal alanda yaşayan insanların tek geçim kaynağı fındıktan elde edeceği gelirdir. Söz konusu illerde başka ürün üretimi de söz konusu olmadığından bu insanlara devletin tarım sektörüne transfer ettiği desteklerin hiçbirinden yararlanamamaktadırlar. 2022 yılında (2021 yılı ürünü fındık için) fındık üreticisine Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından verilecek destek miktarı 34 TL/Da gübre ve mazot desteği ile yaklaşık 5 yıldır sabit olan 170 TL/Da olan alan bazlı destek olmak üzere toplam 204 TL/da dır.

Trabzon Ticaret Borsasında 23 Mayıs 2022 tarihinde ortalama kabuklu fındık Kg. Fiyatı 41,4 TL'den, iç fındık 79 TL'den işlem görmektedir. Ordu ilinde serbest piyasada 39-40 TL/kg'dan işlem görmektedir. TMO kendi stokunda bulunan kabuklu fındığı KDV hariç 41-50 TL'den sattığını kendi web sitesinde duyurmaktadır.

Yapılan bir araştırmada fındık tarımından geçimini sağlayabilmesi için bir üreticinin en az 22 dekar fındık bahçesinin olması gerektiği ifade edilmektedir, oysa özellikle I. standart bölgede ortalama işletme büyüklüğünün 10 dekarın altında olduğu bilinmektedir.

2022 yılında fındık üretiminin 705 bin ton (TUİK) civarında olacağı tahmin edilmektedir.

2022 yılı ürünü fındığın Kg. Maliyeti yaklaşık 48,5 TL. olarak tespit edilmiştir. Geçen sezon olduğu gibi bu yıl da fındık alım görevi TMO'ya verilecekse, TMO başta ürün maliyeti olmak üzere, ihracat fiyatı, girdi fiyatlarındaki artışları dikkate alarak tek başına toplam ihracatımızın yaklaşık %1,2'sini oluşturan fındık tarımının sürdürülebilir olması için en az **60 TL/kg** veya **3,5 dolar/Kg (en az)** karşılığı bir fiyatın alım fiyatı olarak belirlenmesi uygun olacaktır.

Ayrıca, 84 yıllık tecrübesiyle fındıkta bir ekol olan FİSKOBİRLİK'in eski haline dönüştürülmesi için her türlü destek ve girişimin yapılması gerekmektedir. Böylece fındık piyasasındaki az sayıda şirketin hâkim olması engellenerek, örgütsel gücü olan çiftçilerin bir araya getirilip pazarlık gücü elde etmesi sağlanmalıdır.

25 Mayıs 2022